

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Jus Canonicvm R.P. Pavli Laymanni, Soc: Jesu Theologi, Et
Olim In Alma Et Episcopali Academia Dilingana SS.
Canonum Ordinarii Professoris**

Juris Canonici A. R.P. Paulo Laymanno Societatis Jesu Theologo SS.
Canonum In Alma, Catholica, Et Episcopali Universitate Dilingana
Professore Qvondam Ordinario, Prælectionibus Academicis Illustrati

Laymann, Paul

Dilingæ, 1673

Titvlvs VII. De Juramento Calumniæ.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62587](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62587)

possessionem ex actione personali, ut pignoris loco teneat, usucapere non potest, cum non ut sua teneat, uti annotavit *gl. fin. hic*. Veruntamen si per 30. annos debitor non compareat, ad ostendendum indebitum, tum cadit iure suo, cum omnis actio longissimi temporis præscriptione tollatur. *l. 3. C. de præscriptione 30. vel 40. annorum.*

Nota II. Qui non suo sed alieno nomine rem possidet ut depositarius, commodatarius, colonus, creditor tenens rem in pignus, si reali actione conveniatur, Dominum, seu eum ad quem respertinet nominando iudicium evitat. Excipe si non de ipsa re secundum se, sed de iure pignoris v. g. agatur, quia actor dicit se priorem potioreque hypothecam habere, hoc casu ipsemet creditor se defendere debet, quemadmodum & in emphyteuta, si de emphyteusi, adeoque proprio eius iure agatur, si tamen præiudicium etiam Domini vertatur, tum is vocari debet. Videatur *Panorm. hic. n. 23.*

Restat quæstio. Si Clericus suum aut Ecclesiæ prædium locavit agricolæ, & aliquis illud ut suum vindicare velit, colonus autem laicus denuntiet hoc Clerico locatori, utrum is teneatur se sistere coram iudice sæculari ipsius coloni. Resp. Negative, cum *Joan. Andrea hic & Imol. colum. 2.* Quia iudicium, cum colono, qui nominando Dominum declinatoriam exceptionem opponit, nondum cæsetur cæptum esse, quare novus libellus offerri debet clerico Domino apud suum iudicem, videlicet Ecclesiasticum. Sed alia ratio est, si Clericus prædium laico vendiderit, quod postea tertius tanquam suum vindicet, nam hoc casu actio mota est contra emptorem laicum, quem si defendere velit Clericus venditor, ne ille evincatur, coram iudice Rei id agere debet, cuius causâ directè ac principaliter agitur, quæ est mens glossæ in *cap. Clericum. 17. q. 1. Panorm. hic. n. 28.*

TITVLVS VII. DE JURAMENTO CALUMNIÆ.

I Ost litis contestationem, proximum est, ut iuramentum de Calumnia (supple, non inferenda) præstetur, uti colligitur ex *l. 1. & penult. h. tit. & lib. 2. Cod. tit.*

59. Ubi dicitur iusjurandum propter Calumniam (supple vitandam) quo sensu & Apostolus dixit. *1. Cor. 7. Propter fornicationem autem (evitandam) unusquisque suam uxorem habeat*, id est, secum habeat, & non se separet.

CAPITVLVM I.

Inhærentes.

PARAPHRASIS.

Quæstio exorta erat, utrum Clerici in iudicio jurare debeant, quam Honorius II.

ait inter graviores causas numerandam, & ideo ab ipsemet Pontifice decidendam esse. Ex una parte in Cæsareo Cod. à Martino Imp. cautum reperitur, ut Clericus in iudicio Iusjurandum non præstet. *l. Quod Clericis. 25. Verb. quod si lis C. de Episc. & Cleric.* sed alibi, videl. in authent. *Principales. C. de juramen.* propter Calumniam Iust. Imperat. jubet, ut principales personæ in litis exordio iuramentum præstent, quamobrem quibusdam visum est, Martiani rescriptum speciale censendum esse, quia non ad omnes clericos, sed solum ad Constantinopolitanos emanavit. Sed ait Honorius II. Henricum Imperatorem rectè interpretatum fuisse: quam interpretationem ipse quoque suâ autoritate corroborat, videlicet, decretum illud Martianum, ad universum

versum Clerum pertinere, cum enim Iustinianus dixerit, quod Canones vim legum obtinere debeant, *authent. de Ecclesiast. titulis in princip. junct. gl. Collat. 9.* at verò factis Canonibus statutum reperitur, ut Clerici omnino jurare non debeant; ita directè inferitur, quod totus ordo Clericalis à juramento calumniæ immunis sit; tenor autem constitutionis Henrici Imperatoris est iste: Definimus: ut nec Episcopus, nec Presbyter, nec cujuscunque Ordinis Clericus, nec Abbas, nec Monachus nec Sanctimonialis, in quacunque controversia, seu criminali seu civili jusjurandum subire compellatur, sed alijs idoneis defensoribus (seu Syndicis) si Ecclesiæ suæ expedire judicaverint, huiusmodi jurandi officium delegare liceat. Adhibet verò moderationem Pontifex, quod Episcopum jurare non oporteret, nisi ei Papa licentiam dederit, alios verò Clericos jurare non posse, nisi Prælatuseorum consenserit.

S V M M A R I U M.

1. *Quæstiones de Iuribus, obligationibus & immunitatibus Clericorum definire, spectat ad Pontificem.*
2. *Juramentum Calumniæ ordinariè statim post litis contestationem fit.*
3. *Quandoque etiam ante, & qua in hoc differentia.*
4. *Rescriptum Principis maximè favorabile ab una persona vel communitate extendi debet ad aliam similem, nisi ex speciali causa prodijt.*
5. *Nomine Clericorum intelliguntur etiam religiosi in favorabilibus.*
6. *Juramentum Calumniæ quid sit, & quid involvat?*
7. *Clericis non est absolutè prohibitum jurare.*
8. *Episcopi tamen & Presbyteri non faciè debent jurare.*
9. *Nullus autem Clericus privilegio fori gaudens debet sine Prælati sui licentia juramentum præstare coram iudice laico; quamvis possit extra iudicium, v. g. in*

contractu, & coram Iudice Ecclesiastico etiam debeat.

10. *Apud iudicem Laicum interponit juramenti loco suam fidem & ordinem sacrorum; vel si per procuratorem agit, jurat etiam per illum, & quam ratione?*

NOTA I. Si de iuribus, obligationibus, aut immunitatibus ordinis Clericalis quæstio oriatur, ad Pontificem pertinet definire.

Nota II. Juramentum Calumniæ in Principio litis præstandum est, videlicet post litis contestationem antequam positiones ab actore afferantur. *Authent. Hoc Sacramentum C. de Iureiur. propt. Calum. dando.* Quare dicunt DD. quod positiones medio juramento, seu jurato iudici exhiberi debent, & similiter responsiones Rei tanquam informatas juramento fieri oportet. Quæ de re *Gaius l. 1. observ. 19. num. 10.* Verumtamen, si talis ordo non observetur, ut videlicet juramentum Calumniæ post positiones edatur, non idèd vitiatur processus, uti constat ex *cap. 1. h. 1. in 6. & notat gl. in c. 2. Not. 1. de Confessis. in 6.* Ceterum etiam ante litis contestationem, si Reus exceptionem dilatoriam opponat, juramentum de Calumniæ exigitur, videlicet ut juret, quod non subterfugendi causâ excipiat, sed putans se justam causam habere, uti docet *Tancredus lib. 3. t. 2. §. 3. & sumitur ex c. Literas. 13. verb. propterea. de restitut. spol.* Verum in eo differt juramentum, quod ante litis contestationem præstatur, ab eo quod postquam illud specificè fit super una v. g. exceptione, quæ lite nondum contestata probanda est, hoc autem fit super totâ causa seu controversia. Verumtamen etiam in litis progressu, quoties iudici videbitur, juramentum malitiæ exigi poterit, videlicet, quod non malitiosè petatur dilatio, aut proponatur exceptio. *c. 2. §. ult. junct. gl. h. 1. in 6.*

Nota III. Rescriptum Principis præsertim favorabile, datum ad certam personam aut communitatem extendi etiam debet ad alias similes, seu quæ eiusdem generis ac iuris sunt, nisi appareat ex speciali causa aut favore

favore prodijſſe, ita docent *DD. in l. 1. ff. de Conſtitut. Princ.*

Nota IV. Nomine Clericorum in materia favorabili comprehenduntur etiam religioſi, ita ſumitur ex h. c. quia Conſtitutio Gratiani, quod Clerici ad jurandum in judicio compelli non debeant, Henricus Imperator, & poſt eum Honorius II. interpretantur etiam de Religioſis utriuſq; ſexſis. pro majori intellectu,

Quæritur I. Quid ſit Juramentum de Calumnia. Reſp. Cùm actor jurat, non calumniandi animo ſe litem movere, ſed exiſtimando ſe habere bonam cauſam, & viciffim Reus, quod reſiſtat Actori, exiſtimando ſe jus habere *l. 2. C. h. & junct. Authent.* alia quedam huic juramento anneſtuntur, & Gloſſa his verſibus comprehendit:

*Illud juretur, quod ſi ſibi juſta videtur,
Et ſi quæretur, verum non inſicietur.*

*Nil promittetur (pro victoria litis) nec
falſa probatio detur,*

Ut ſi tardetur dilatio nulla petetur.

Quæritur II. Vtrum Clericis jurare prohibitum ſit?

Reſp. & Dico I. Abſolutè loquendo, non eſt eis prohibitum juramentum, cùm ſit actus bonus & Religioſus, ſi tres Comites habeat, Veritatem, Juſticiam & Judicium. *cap. Eſt Chriſtus. 26. de jurejurando.*

Dico II. Epifcopi & Presbyteri, facili de cauſa jurare non debent, ſed ſi maior aliqua neceſſitas poſtulet. ita *S. Thom. 2. 2. q. 89. a. 10.* & habetur *in c. 4. cit. q. 5.*

Dico III. Clerici qui fori priuilegio gaudent, non debent abſque Eccleſiaſtici Prælati licentia juramentum præſtare coram judice laico, ita habetur *in c. penult. 22. q. 5.* Nec deſunt, qui exiſtimant, id ſolum hoc capitulo vetari, ne Clerici coram judice ſeculari litigantes, ad jurandum in propria perſona compellantur, uti videre eſt apud *Innoc. hinc, & Silueſt. verb. juramentum. 2. q. 9.* nam juramentum judiciale, eſt coactiuum & neceſſariũ, quod cum auctoritate judicis partibus imponitur, non eſt autem conueniens, ut laicus ſibi in Clericos auctoritatem uſurpet ſine conſenſu Prælati, uti tradit *glancis. c. pe-*

mult. Verb. Laico. At verò in contractibus cum laico inſtitutis, nihil vetat Clericum jurare. *arg. c. 2. de fideiſſor.* Cùm tale juramentum voluntarium ſit, ut *Innoc. hinc notans n. 2.*

Dico IV. Certum eſt, quod Clerici in judicio Eccleſiaſtico, exigente ſuperiore ſuo juramentum calumniæ, & ſimilia judicialia præſtare debent, uti conſtat ex *cap. In pertractand. & c. Ceterum. h. t.* Sin verò coram Prælato non ſuo litem habeant, videntur indigere Ordinarij ſui licentiã, ad jurandum de Calumnia. *Arg. h. c.* & habetur expreſſius *in Concil. Lateran. ſub Alexandro III. in appendic. ubi de juramento Calumnia.* Verùm id in pleriq; Eccleſiis nõ obſeruatur, ſed indifferenter ab omnibus in foro Eccleſiaſtico litigantibus juramentum calumniæ exigitur.

Dices, æqualis vtriuſque litigantis conditio eſſe debet; ſi itaque laicus Reus coram judice ſeculari de calumnia jurare cogitur, ſequitur quod & Actor Clericus ſimiliter jurare debeat. Reſp. Huic rei duobus remediis ſuccurri poſſe. 1. Ut à Sacerdotibus aliisq; perſonis ſacris in judicio ſeculari perſonaliter agentibus, fides ſeu ſponſio petatur, *Bei ihren Geiſtlichen Ehren vnd Würden/juxta cit. cap. Si quis Presbyter.* Vbi aperte ſignificatur, talem fidei interpoſitionem non eſſe juramentum, quamvis non minùs à talibus excellentibus perſonis obſervari debeat, quàm alij juramenta ſua obſervant. 2. Ut per procuratorem in judicio agant, tunc verò diſtinguendum eſt, num Eccleſiæ cauſa agatur, an propria ipſius Clerici, ſi primum, neceſſe non eſt, ut ipſe Clericus v. g. Abbas Monafterij juret, ſufficit ſi Syndicus vel Procurator Eccleſiæ generaliter conſtitutus, juramentum calumniæ præſtet, uti habetur *in c. Imperatorum, & c. ult. h. t.* Sin autem ſecundum, tum Clericus Procuratorem conſtituere poteſt cum ſpeciali mandato jurandi in animam etiam ipſius conſtituetis, juxta *cap. ult. h. t. in 6.* Idem minùs inde censetur, ut Clericus per aliam perſonam juret, quàm ſi ipſemet coram judice ſeculari juramentum præſtet, ut hinc obſervat *Panorm. n. 20.*

CAPITVLVM II.

Literas.

PARAPHRASIS.

In causis beneficialibus, decimilibus, & aliis spiritualibus, de Calumnia jurari non solet. quia tales causæ non secundum legum rigorem, sed æquitate canonica discuti & defini solent, at enim in sacris Canonibus non reperitur præceptum, sed nec Ecclesiæ consuetudine receptum, ut in eiusmodi causis de Calumnia juretur.

SUMMARIVM.

1. In causis spiritualibus olim tantum juramentum de veritate præstabatur.
2. Postea autem constitutum fuit, ut in illis etiam præstaretur juramentum Calumniæ.
3. Illud non tantum ad ea, quæ jurans scit esse vera, sed etiam ad ea, quæ credit esse vera se extendit, adeoque in hoc non verè distinguitur à juramento calumniæ.

NOtandum vnicum. Tempore Honorij II. in causis spiritualibus non rejiciebatur juramentum propter calumniam, sed tantum de veritate dicenda. *c. Dudum. 54. de Elect.* Rationem dare debemus, quia causæ spirituales, cum propriè Ecclesiasticæ sint, quam fieri potest simpliciter, & non secundum legum solemnitates tractandæ sunt; juramentum autem de veritate longè simplicius est, & antiquius, quippe id solum complectens, quod jurans vera dicere velit; At verò juramentum calumniæ plura alia capitula ex legum inuentione complectitur, & hoc potissimum, quod actor existimet se bonam causam habere; Reus autem, se jure resistere. Id verò longè plus, & implicatius quid est, quam si simpliciter aliquis juret, quod verum dicere velit, cum fieri etiam possit, ut dum vera allegat, tamen indebita petat, atque ob Judicis vel adversarij simplicitatem consequatur. Accedit, quod non deceat Clericos præsertim in spiritualibus causis juramenta multiplicare, quandoqui-

dem in personis sacris suspicio fraudis abesse debet, ideòque etiam non jurantibus fides habenda sit, quare *Innoc. hic n. 2. ait*, non in omnibus spiritualibus causis olim de veritate juratum fuisse, sed si ob aliquam causam judicis visum fuit necessarium. Verumtamen quia temporis progressu, crescente hominum cupiditate animaduersum fuit, quod etiam in spiritualibus causis, aliqui calumniandi animo litem mouerent, constitutum fuit, ut in his quoque de calumnia juramentum edatur, sicut & de veritate dicenda. *Cap. 1. §. ult. h. t. in 6. Clem. saepe. de verb. signif.*

Quæritur, utrum vera sit doctrina *Innoc. III. hic n. 1. Durandi in speculo. h. t. Bald. in l. 2. §. quod obseruari. C. h. t.* Juramentum Calumniæ etiam in eo differre à juramento veritatis, quod hoc comprehendat tantum scientiam, videl. quod jurans dicere velit, quæ vera esse scit; sed juramentum Calumniæ comprehendat etiam credulitatem, quod jurans dicere velit, quæ vera esse scit aut credit, seu putat. *Resp.* Licet hæc doctrina communis sit, arbitrator tamen parua esse utilitatis, constat enim, quod tum Actor tum Reus non de omnibus articulis exactam scientiam habere possit, sed frequenter opinionem tantum seu credulitatem; tum verò si vel suo motu, vel giudice interrogante dicat ita esse, profectò veritatem dicit, si credit ita esse; falsitatem autem, si non credit ita esse; consequenter juramentum de veritate dicenda etiam ad credulitatem se extendit, ut docet *Io. de Lignano apud Panorm. n. 12.* Confortius tamen est, ut iudex exprimat & petat jurari, quod jurans vera dicere velit, aut quæ vera credit, secundum doctrinam *Hosliensis, apud Anchar. cit. §. ult.*

CAPITVLVM III.

In pertractandis.

PARAPHRASIS.

Juramentum Calumniæ non semper Principales personæ præstant, at interdum Syndici seu Oeconomi, qui in animam suam jurant, dummodo causæ & negotij ignari non sint,

SVM-

SYMMARIUM.

1. Syndicus generaliter constitutus ipse jurat in iudicio de calumnia in animam suam, sicut & alij habentes legitimam administrationem.
2. Nisi minor v. g. habeat personam standi in iudicio,
3. Vel nisi eiusmodi Syndicus & Administrator non sit satis instructus in causa.
4. Principalis orari potest ad jurandum de calumnia, si melius novit justitiam causæ, quam Administrator; & ad jurandum tantum de veritate dicenda, si melius novit, ea quæ sunt facti.
5. Prælatus debet jurare in animam conventus, quando solus non potest præiudicare Ecclesie.
6. Principalis non habens personam standi in iudicio, etsi justitiam causæ melius novit, non tamen vocatur ad jurandum de veritate, nisi etiam melius novit, quæ sunt facti.

Nota I. Syndicus Ecclesiæ, & cuiusque Vniuersitatis, si generaliter ad quaslibet causas constitutus sit, agens in iudicio nomine Vniuersitatis, ipsemet jurat de calumnia, ita habetur in *Authent. Principales. h. t. §. Quomodo observari.* Vbi idem dicitur de omnibus legitimam administrationem habentibus, seu à lege, seu à iudice concessam, quales sunt tutor, curator Orphanorum, aut hospitalis præfectus, Pater in bonis adventitiis filij familias, eoque casu necesse non est, ut persona principalis juret, ut colligitur ex *cit. Authent. & ex communi docet Dur. in speculo h. t. §. Restat. n. 2.*

Excipi debet 1. Si Minor personam standi in iudicio habeat, v. g. in causis spiritualibus. Item filius familias in causis Castrensibus, tum ipsimet per se, vel per Procuratorem in animam jurare suam de Calumnia debent; uti notavit *Bart. in cit. §. n. 16. & 17.*

Excipi debet 2. Si Syndicus, Curator, aliusve Administrator, causæ statim satis cognitum non habeat, tunc admitti non debet ad litis contestationem, multò minùs ad juramentum calumniæ, priusquam instructus sit, idque observandum esse monet hinc *In-*

nocentius, & Panorm. n. 2. contra eos qui mittunt Syndicos aut Procuratores in iudicium non instructos in causa, adiunguntque, adversario expensas restituendas esse, si idcirco majores facere debuit. His adde, si persona Principalis causam melius novisse censeatur, quàm Syndicus, vel Administrator; tum distinguendum est, num justitiam causæ melius novit, & insuper in iudicio stare possit, tunc vocari potest, ut de Calumnia juret, v. g. Prælatus Monasterij, si in causa gravi coram Iudice Ecclesiastico litigat. *Arg. l. vlt. C. de Procurator. Videatur Dur. in cit. §. Restat. num. 2.* an verò justitiam causæ non satis cognovisse videatur, sed tantum ea quæ facti sunt, melius novisse, ut persona indisereta, minor, prodigus; tum à iudice vocari potest, ut juramentum de veritate præstet antequam ad positiones & iudicis interrogationes respondeat; uti docet *Bart. n. 10. Panorm. in cap. penult. n. 11. h. t. Io. Andr. inc. 3. in fin. h. t. in 6.* Idemque dicendum est, si causæ justitiam cognitam habeat, sed non multo melius, quàm Syndicus, quippe in quo nullus defectus apparet, tunc si quæ facti sunt melius cognoscat Abbas, vocari potest ad præstandum juramentum de veritate dicenda, uti docet *Dur. loco cit. Argum. l. Municipales. 14. ff. ad Municipalem,* vbi dicitur, quòd tales Prælati Communitatis plerumque melius sciant veritatem. Adde huc *c. 2. De testibus in 6.* Vbi dicitur, quòd Prælatus etiam jurare cogendus sit in animam conventus, aut maioris partis, si nimirum talis causa sit, ut solus agendo præiudicare Ecclesiæ non possit, uti *gl. ibidem monet. Not. 2.*

Denique, & si justitiam causæ melius novisse censeatur Principalis, quàm Administrator, si tamen personam standi in iudicio non habeat, v. g. filius familias, adultus vocari non potest, nisi ut juret de veritate, si in facto melius instructus sit, uti docet *Bartol. cit. loco.*

CAPITVLVM IV.

Imperatorum.

PARAPHRASIS.

Cùm intellexisset Eugenius Papa quòd ab

bate & Fratibus Clareuallis juramentum Calumniæ sicuti ab aliis in iudicio contententibus exigeretur, Respondit: Ad id eos secundum Imperiales & Canonicas sanctiones cogi non oportere, verumtamen ne ob id, quod jurare nolunt, ipsi aliena jura illicitè detinere videantur, vel ne tanquam causam iniquam foueant, à iudice pro confessis habeantur & condemnentur; præcipit Pontifex, vt in Monasterio ipsorum idoneus Syndicus constituatur, qui pro juribus in iudicio agat ac defendat, & cum necesse erit, de Calumnia juret.

SUMMARIUM.

1. Abbas, uti & Conuentus potest juramentum Calumnia præstare per Syndicum in animam suam jurantem. Imò & per se,
2. Et per Procuratorem specialem jurantem in animam Abbatis vel Conuentus. Idem est de aliis Vniuersitatibus & Collegiis.
3. Decens tamen est, vt Prælati propterea constituant Syndicum, possuntque etiam ad hoc cogi.

NOTA I. Abbas & Conuentus cogi non possunt, vt ipsimet in iudicio jurent de Calumnia, sed possunt mittere Syndicum, qui in animam suam juret, modò idoneus sit, & causæ statum perspectum habeat. Verumtamen non prohibetur Prælati ipsemet jurare, si videlicet in iudicio personaliter compareat, vel Procuratorem seu Actorem specialem mittat, is enim in animam Prælati jurabit, quin & in animas conuentus aut maioris seu principahoris partis, si talis causa sit (videlicet ardua aut præiudicialis conuentui) quam Prælati solus, seu sine Conuentu agere aut defendere non possit, sed debet Actor seu Procurator specialis, habere mandatum speciale de juramento in animas alienas, vt infra patebit, & quod dictum est de Monasterio, intelligi etiam debet de aliis Vniuersitatibus aut Collegiis, si Syndicum seu Actorem generalem habeant, quod eius jura-

mentum in propriam animam sufficiat, sin autem non habeant, tum principales iores vniuersitatis. v. g. Consul & Senatores per se vel per Procuratorem specialem jurare debent in proprias animas. Videatur *Panorm. n. 5.* Et propter hoc ipsum vitandum incommodum, ne videlicet multi jurare cogantur, cuiusdam priuilegij loco concessum vniuersitatibus, vt Syndici in iudicio agentis juramentum sufficiat; quare valde decet, vt Prælati Ecclesiarum præsertim Regularium Syndicum habeant, atque ad hunc constituendum, si facultates suppetant, & non raro litigare debeant, etiam cogi possunt à Superioribus. *Cap. vnic. de Syndico.*

CAPITVLVM V.

Cæterum.

PARAPHRASIS.

Si Clerici coram iudice suo Ecclesiastico litigent, compelli debent ad juramentum propter calumniam vtrinque præstandum, non obstante contrariâ consuetudine.

SUMMARIUM.

1. Actor & Reus tenentur præstare juramentum Calumnia.
2. Id vt omittatur, an & quomodo consuetudine introduci possit.

NOTA I. Non tantum Actor de Calumnia jurare debet, sed etiam Reus, prius autem ille, qui ad litem prouocauit.

NOTA II. Consuetudo, vt partes de Calumnia non jurent, non potest prævalere aduersus legem, quod intellige, si occasione talis consuetudinis appareat veritatem occultari, & viam calumniis patere, esset enim irrationabilis consuetudo, & bonis moribus repugnans, sin autem ob hominum alicuius Regionis probitatem & fidelitatem simplex, non calum-

lumniandi promissio, aut iuramentum de veritate sufficere videatur, præsertim in causis non arduis, tum consuetudine præsertim immemoriali, *l. De juram. Calumn.* abrogari potest. *cap. ult. de Consuetud.* Potest etiam aliter explicari hoc capitulum, nimirum non posse per consuetudinem introduci, vt iudice vel ad instantiam partis, vel ex officio, iuramentum Calumniæ exigente, ob causam quæ ipsi iusta visa est, recusari queat, potest tamen per consuetudinem introduci, vt si pars non exigat, iudex ordinariè hoc iuramentum non deferat. *Argum. cap. 1. loco citato in 6.*

CAPITVLVM VI.

Cùm Cauſa.

PARAPHRASIS.

Controverſia erat inter Archiepiſcopum Ravennatenſem & Commune Faventinum, quam Innocent. III. quibusdam iudicibus delegat, qui cùm in negotio procedere cunctarentur, cauſam avocavit, & partibus contententibus mandavit, vt apud Sedem Apoſtolicam comparerent, cùm itaque Procuratores partis vtriuſque, cum mandatis de rato adessent, iuſſit Pontifex petitionem Archiepiſcopi per Procuratorem eius exhiberi alteri parti, ad eamque reſponderi, atque factis quibusdam interrogationibus ac reſponſionibus, iſque in ſcriptum redactis, adeoque lite coram Pontifice pleniffimè conſtatâ, à Procuratoribus Calumniæ iuramentum vtrinque exigi.

SUMMARIUM.

1. Delegans potest, non tamen solet facile à delegato avocare cauſam.
2. Syndicus etiam vocari potest Procurator.
3. Vt interrogationes Rei fiant, potest Actor petere ante libelli oblationem.
4. Et adhuc etiam post conſtatam litem.

NOta I. Si iudices delegati cauſam expedire recuſent, iuſta adest ratio, vt delegans illam ad ſe revocet, vel aliis committat, at verò ſine cauſa quamvis poſſit Superior, non tamen facile ſolet cauſam delegatam revocare. Vt dixi *tit. de Offic. delegat.*

Nota II. Syndicus Uniuerſitatis, vocari etiam potest, Procurator, ita ſumitur ex textu. Nam Procuratores iſtos non fuiſſe ſpecialiter conſtitutos ad illam cauſam, ſed generaliter ad omnes cauſas, tum Archiepiſcopatûs tum Communitatis Faventinæ, adeoque fuiſſe Syndicos exinde colligitur, quia iuramentum eorum, in propriam animam partibus principalibus abſentibus tanquam ſufficiens receptum fuit. Videatur *Cap. Petitiõ veſtra. 9. De Procuratoribus.*

Nota III. Actor pro plena libelli formatione & actionis expreſſione ante litem conſtatam petere potest, vt per Iudicis officium Reus interrogetur de aliquo facto, v. g. vtrum pro hærede defuncti ſe gerat, & ex quõta parte hæres ſit? Ita *gloſſa hîc, verb. Interrogationibus.* Porro conſultum eſſe monet *Panorm. hîc n. 19.* vt Actor ante libelli oblationem petat interrogationem formari, v. g. Num Reus conventus poſſideat, vt ſciat Actor qualem actionem edere debeat, non prohibetur tamen etiam poſt libellum oblatum petere vt Reus interrogetur, imò etiam poſt litem conſtatam, uti docet *gloſſa in l. Qui petitorio. 27. ff. De Rei Vind.* vel quia dubium ad cauſæ deciſionem poſtea emergit, vt docet *Durandus de Poſitionibus. §. 4. n. 3.* vbi bene addit, quòd iudex etiam poſtquam in cauſa conſuſum fuit, ex officio partes interrogare poſſit, ſi dubium occurrat ſuper actis antecedentibus, de quo informari debeat, ad ſententiam juſtè ferendam. Ita habetur expreſſè in *cap. Cùm Ioannes. 10.*

De fide Instrumentorum.

Cùm in causa.

PARAPHRASIS.

Cùm Episcopus Beluacensis controuersiam pecuniariam haberet cum Rabano, dubitabat an iuramentum calumniæ in iudicio edere deberet, ad id respondit Gregor. IX. Si per se ipsum in iudicio litigaturus sit, quòd jurare teneatur, non tactis sed propositis tantùm Sacris Evangelii; sin autem per Syndicum seu Actorem litigare maluerit, per ipsum præstari iuramentum sufficiat.

SUMMARIVM.

1. *Quamuis magis deceat ab Episcopis & Prælati Ecclesiasticis Syndicos mitti, qui personaliter eorum nomine agant, & de Calumnia jurent, sitamen per se litigent in iudicio, iuramentum calumnia personaliter edere tenentur.*
2. *Non quidem tactis Evangelii, sed his tantum propositis: nec propriè jurando, sed promissionem faciendo per sanctam suam consecrationem, nisi causa essent grauiore.*
3. *Actor litigans si de Calumnia jurare nolit, causa cadit: Reus verò nolens hoc iuramentum deponere, pro confesso habetur; ita tamen ut utroque, iudicis sententia interuenire debeat.*
4. *Ecclesia tamen, vniuersitati aut pupillo &c. non nocet, si Prælati, Syndicus, tutor vel procurator &c. iuramentum Calumnia præstare nolit.*
5. *Hæres partis litigantis, que jurare de Calumnia noluit, & ante sententiam declaratoriam, aut condemnatoriam mortua est, non prohibetur præstato calumnia iuramento causam prosequi.*

NOta I. Si Episcopus aliùsve Prælati per se litiget in iudicio, etiam in causa Ecclesiæ (qualis hæc fuisse videtur) iuramentum calumniæ personaliter edere debet, sed quia id non satis decens est, ideò Syndicum

mittere deberet, *iuxta cap. vlt. §. 9. 3. junct. gl. quemadmodum simili ratione statuitur in l. penult. junct. Authent. hoc jus. C. De Procurator. Ut personæ Illustres non per se, sed per Procuratorem in iudicio litigent, eam etiam maximè ob causam, quia Actor & Reus stare debent coram iudice sedente, tales autem personas illustres, multò que magis Episcopos, sedere, non stare oportet; quamobrem contradictio quædam hinc oritur iuxta *Authent. Ut ab Illustribus. Collat. §. Ceterum in causa Criminali, Episcopi & Personæ Illustres per se comparere atq; stare debent coram Principe vel delegato eius. Vide quæ diximus cap. 1. sub finem. & c. Imperat. hoc tit.**

NOta II. Si Episcopus per se litiget, de calumnia jurare debet Evangelii non tactis, sed tantum propositis. Exitimo autem, non esse hinc sermonem de propriè dicto iuramento, sed promissione per sanctam Consecrationem, uti colligitur ex *cap. 4. Si quis Presbyter. 2. §. 4.* talis enim fides, seu data sponlio, à Sacerdote instar iuramenti esse debet. Verumtamen in causis grauibus etiam Presbyter & Episcopus jurare tenentur, & quidem tactis Evangelii, sicuti alij iuramenta edunt, uti hinc docet *Panorm. n. 6.*

§. Pœna.

Si alter litigantium de Calumnia jurare recuset, pœna hæc est, ut si actor sit, actione suâ cadat, sin Reus, habeatur pro Confesso; idem habetur supra in *cap. Imperatorum, & in l. 2. §. Quòd si Actor juncta Authent. Principales. verb. Si quis autem. C. eod. t.* Vbi significatur, tamen hæc pœna ipso jure decreta sit, opus tamen esse sententiâ iudicis, per quam Reus Actore recusante iuramentum, abluatur, vel si Reus jurare nolit, tanquã confessus condemnetur Actori ad præstandum id, super quo lis contestata est, uti *gl. hinc monet, Verb. Pœna. Gail l. 1. obseru. 86.* Vbi rectè addit, moram & contumaciam purgari posse, si pars litigans se offerat ad iurandum, antequam sententia seu declaratoria incur-

incurſæ pœnæ, ſeu abſolutoria aut condem-
natoria ſuper quaſtione principali à iudice,
lata ſit. *Arg. l. & ſi poſt tres, 8. ff. Si quis cau-
tionibus.*

Quæſtio eſt, ſi Eccleſiæ Syndicus, Tutor,
Prelatus, aliùſve Administrator, iuramen-
tum calumniæ præſtare recuſet, vtrùm id
noceat, Eccleſiæ, vniuerſitati, pupillo, ita vt
cauſâ cadere debeat; Videtur eſſe affirman-
dum, 1. ex cap. *Imperatorum. cit. 2.* quia
confeſſio expreſſa tutoris v. g. nocet pupil-
lo, vti docet *Bartol. in l. 2. §. Quod obſeruari.*
*n. 6. C. h. t. ex l. Quæſtio. 9. §. Sicut. ff. De ad-
ministratione Tutorum,* ergo etiam confeſſio
tacita, ſeu iure præſumpta.

4 Sed contrarium, dicendum eſt cum *Dur.*
h. t. §. vlt. n. 4. Panorm. h. t. n. 21. Nam hæc eſt
pœna requirens delictum, at verò delictum
adminiſtratoris non debet redundare in de-
trimentum alterius, cuius cauſa agitur &
conſentit *lex unica. ff. Si quis ius dicenti.* vbi
ita legitur: Si Procurator tuus, vel Tutor,
vel Curator ius dicenti nõ obtemperauerit,
hoc edicto ipſe punitur, non Dominus, aut
pupillus, ratio dari debet, quia Dominus ſeu
Principalis nõ cenſetur mandãſſe delictum.
Quare hæc reſponſio locum etiã habet in
Procuratore, vt ſi ipſe poſt litem conteſta-
tam in propriam animam iurare recuſet à
iudice puniri debeat, non autem pro con-
feſſo haberi in præiudicium Domini, qua
de re *Gail. l. 1. obſeru. 89. ad Capitulum Impe-
ratorum.* Reſp. ibi ſermonem eſſe in cauſa,
ſi tam Prelatus, quã Conuentus intermit-
tant in iudicio præſtare iuramentum, cum
de iure deberent, talis enim culpabilis omiſ-
ſio aut cunctatio, ut & alia delicta totius
Corporis ſeu Collegij, nocent Eccleſiæ. Ad
alterum conſeſſo antecedente, negatur con-
ſeſſus, quia confeſſio tacita iuriſdictione
hic introducit in pœnam delicti, delictum
autem perſonæ non debet in Eccleſiæ alte-
riusve vniuerſitatis aut pupilli detrimentum
redundare. *Reg. 7. juris, in 6.* Ex quo obiter
colligitur limitatio ad Regulam, quòd ex-
preſſi & taciti eadem viſe ſunt, videlicet non
habere locum, ſi conſenſus tacitus non ſit
ex natura actus, ſed à iure præſumptus in
pœnam.

Denique ex dictis, ſequitur, ſi pars litigans
quæ iurare recuſauit, ante iudicis ſententiã
declaratoriã aut condemnatoriã mor-
tua ſit, quòd hæres eius cauſam proſequi
non prohibetur, præſtito priùs calumniæ
iuramento. Ita *Gail. l. 1. obſeru. 86 n. 7.* Quia
pœna legis ob contumaciã incurſa, ad hæ-
redem non tranſit. *l. Eius. 29. ff. De iure ſci;*
accedit huc, quòd iuramentum calumniæ
licet præſtitum ſit à defuncto, tamen iterum
præſtari debeat ab hærede litem inchoatã
proſequente, vt docet *Bald. in Authent. Prin-
cipales. h. t. & ſumitur ex Authent. Generali-
ter. de rebus Cred.*

CAPITVLVM I.

Eodem Tit. in 6.

Si de Calumnia.

SUMMARIVM.

1. Iuramentum Calumnia, quod initio litis
præſtitum non eſt, in qualibet parte litis
præſtari poteſt.
2. Imò à parte litigante exigere poteſt, vſque dum
in cauſa concluſum ſit; à iudice verò ex
officio, etiam poſtquam in cauſa conclu-
ſum eſt, ante ſententiã tamen latã.
3. Poſſunt partes remittere ſibi hoc Calumnia
iuramentum, non quidem pactiõne ex-
preſſã, quod nec per conſuetudinem intro-
duci poteſt, ſed tacitè, non exigendo.
4. Vitiatur proceſſus, ſi iudex iuramentum
Calumnia præſtari non iubeat, parte liti-
gante id exigente.
5. Nec in cauſis ſpiritualibus ſemper ſufficit
iurare tantùm de veritate, ſed poteſt et-
iam exigere iuramentum Calumnia.

SI Iuramentum Calumniæ aut de veri-
tate dicenda præſtitum non ſit in prin-
cipio litis, videlicet ſtatim poſt litis conte-
ſtationem, poſtea in qualibet parte litis po-
terit iurari, quia ordo iſte, vt iuramentum
ab initio præſtetur, non eſt de iudicii ſub-
ſtantia.

§. Propter.

PARAPHRASIS.

Si non petatur iuramentum Calumniæ, a-
deòque

deoque tacite remittatur, nihilominus valet processus.

2 Nota I. Si iuramentum initio præstitum non sit, postea exigi potest, à parte quidem litigante, donec in causa conclusum sit. Postea verò nihil petere aut allegare potest, quod vel ad jus vel ad factum pertineat, uti docent DD. in Cap. *Cum dilectus*. 9. de fide Instrum. à iudice verò ex officio exigi potest iuramentum, si ita necesse videatur, etiam postquam conclusum fuit, antequam sententiam ferat. teste *Joan. Andream hinc n. 2. Phil. Franco n. 1. Gail. l. 10. observ. 83. n. 6. arg. 6. Cùm Ioan. De fide Instrum.*

3 Nota II. Iuramentum Calumniæ aut Veritatis partes remittere non possunt pactione expressâ, uti hinc indicatur & habetur in l. 2. §. *Sed quia. h. t.* possunt tamen remittere tacite seu non exigendo. Ratio est, quia si iuramentum expressâ pactione remittatur, videtur concedi facultas calumniandi, non item si tacite prætereatur; quare nec consuetudo introduci potest, ut iuramentum calumniæ expressè liceat remittere, quia turpitudinem continere videtur; sed ut non juretur de Calumnia, si partes non exigant, adeò ut neque iudex ordinariè exigere teneatur, videtur per consuetudinè introduci posse, ut docet *Gail. l. 1. Observ. 85.*

4 Si tamen pars altera petat iuramentum calumniæ præstari, & iudex non jubeat jurari, vitatur processus. Ita ex communi *Barthol. in cit. §. Sed quia. n. 3.* Francus hinc n. 4. ubi ait, quòd callidi procuratores de industria petant à principe præstari iuramentum calumniæ, sed nec multum virgeant, ut in fine iudicium processum nullitatis arguere possint: propter iuramentum petitum non præstitum. Vide quæ docet *Gail. loc. cit. & observ. 80.* ubi excipit Procuratorem fisci imperialis, quòd ad iuramentum calumniæ cogi non debeat, quia & personæ qualitas & officij necessitas calumniæ præsumptionem excludit.

§. Quamvis.

5 Tametsi secundum priores Canones ju-

ramentum calumniæ exigi non debuerit in causis spiritualibus, sed tantum de veritate, quia tamen etiam in his causis frequenter calumniæ irrogantur, idè visum est Bonifacio VIII. decernere, quòd eo jam tempore à plerisque observabatur, ut in dictis causis tam de veritate, quàm de calumnia jureretur.

Nota. Expediit quandoque propter temporum & hominum mutationem, statuta Canonum mutare. Est autem sermo de Canonibus pertinentibus ad mores, quæ propriè dictæ leges sunt, at verò fidei Canones seu decreta, cum infallibilem veritatem habeant, mutari haud possunt.

Quæritur: Si principio litis de calumnia juratum sit à partibus, num etiam necesse sit jurare de Veritate. Resp. Iuramentum calumniæ interdum sumitur latè, ut etià comprehendit iuramentum de dicendâ veritate, interdum verò strictiùs, prout distinguitur à juramento illo, nam sæpe fit ut Procurator, Tutor, aut Syndicus tantum juret de calumnia, sed Dominus seu persona principalis, si meliùs scire videatur, quæ facti sunt, de veritate jurare compellatur, ut docet *Francus in cap. seq.* Vult itaque dicere Pontifex, non sufficere in causis spiritualibus iuramentum de veritate, seu quòd partes vera dicere velint, sed exigi etiam posse iuramentum calumniæ, quòd existiment, se causam justam, seu probabilem habere, & probationes, exceptiones &c. afferre nolint, nisi quas justas esse arbitrentur.

CAPITVLVM II.

In Appellationis.

1. *Iuramentum calumnia etiam in secunda instantia coram iudice appellationis præstari debet.*
2. *Præter iuramentum, quod de calumnia in animam suam præstat Dominus, etiam Procurator in propriam animam jurare cogitur.*
3. *Quod idem de Advocatis etiam dicendum est, nisi consuetudine fortassis introdu-*
ctum

Etum fit, ut ab his talia iuramenta non exigantur.

4. *Potesť Judex ex rationabili motivo sapientiã partibus in eadem causa quò ad facta quaedam particularia iuramentum calumnia exigere, eandem pœnam quoad factum tale particulare incurrente eo, qui contumaciter hoc iuramentum recusat, quam incurreret quoad totam causam, si de ea jurare nollit.*

1. **T**ametſi in Cauſa Principali ſeu primæ Inſtantię iuramentum calumnię aut veritatis præſtitum ſit, tamen iterum edi debet in ſecunda inſtantiã coram iudice Appellationis. Rationem dat Dominicus hic Not. 3. quia cùm mutantur perſonę iudicii, ut iudex in cauſa appellationis, tum pertinentia ad ordinem ſeu ſolemnitatem iudicii repeti ſolent, videlicet, libelli oblatio, litis conteſtatio, iuramentum calumnię.

ſ. Procuratores.

2. Si poſtquam perſona principalis de Calumnia iuravit, Procuratorem ad litem proſequendam conſtituerit, ipſe quoque Procurator iurare de Calumnia cogitur, tametiſi in cauſa inſtructus venerit, ſeu cum mandato, quid ponere, reſpondere, aut agere debeat.

Nota, præter iuramentum, quod Dominus in animam ſuam præſtat, etiam Procurator in propriam animam iurare cogitur, quia etiam ipſe calumniaſe inferit, ſi ſciens cauſam eſſe iniuſtam, aut non credens eſſe juſtam, defendendam ſuſcipiat. His adde, quòd etiam Patroni cauſarum ſeu Advocati, de Calumnia iurare debeant. *iuxta l. 2. b. 2. c. l. Rem non nouam. 12. de iudic.* Sed id non obſeruari, ait *Panorm. in cap. 1. n. 5. extra h. t.* forte ne per iuriis occaſio præbeatur, quia frequenter Advocati precibus aut pecuniis adducti cauſas ſuſcipiunt, quas juſtas aut probabiles eſſe non exiſtimant, quã in re grauiter peccant, etiam contra juſtitiã.

ſ. In omnibus.

Tametſi de Calumnia aut veritate jura-

tam ſit, poteſt tamen iudex in omni cauſa, quotieſcunq; videtur, à partibus exigere iuramentum malitię.

Adverte, quòd, quamvis iuramentum calumnię ſemel tantùm præſtãdum ſit. *Authent. hoc Sacramentum. b. 1.* quia ſe extendit ad totam cauſam, omneſque eius articulos, nihilominus tamen in progreſſu cauſæ, ſi ſuſpicio ſit, quòd Reus vel Actor malitiõſe aliquid proponat, aut excipiat, aut dilationem aliquam petat, iudex jubere poteſt, ut de malitiã juret, id eſt, quòd id non faciat malitiõſe, ſed exiſtimans juſtam ſe cauſam habere, ideò nimirum, quia cautio ſpecialis plus timetur, quàm generalis; volo dicere, etſi generatim iuratum fuerit, tamen magis timeri ſpeciale iuramentum ſuper articulo particulari, ut Ancharanus hic obſeruat. *Not. 3.* Sed quid ſi Actor aut Reus juſſus de malitiã iurare, contumaciter renuat. Reſp. tunc præſumptio contra ipſum eſt, ob quam ad articulum illum v. g. exceptionem obijciendam, non admittendus eſt, imò quandoque pro confeſſo habendus. *Arg. cap. De Confes. in 6. Videatur Gail. l. 1. obſer. 87.*

CAPITVLVM III.

Nullam.

Procurator afferens mandatum ſpeciale de jurando in animam Domini, admitti debet.

SUMMARYM.

1. *Procurator qui ſpeciale mandatum habet, ut de calumnia juret in animam Domini, admitti debet, ita tamen ut in ſuper etiam de calumnia juret in animam ſuam.*
2. *De jure quidem non ſufficit ut Procurator generatim conſtitutus ad lites cum mandato jurandi in animam Domini admittatur in quacunque cauſa ſpeciali; conſueendo tamen hoc obrinet ſaltem ſi longius abſit Dominus.*

DE hac re olim magna erat inter DD. r. controverſia, num perſona principalis per ſe de calumnia iurare debeat, an verò id facere poſſit per Procuratorem, quam qua-

stionem hinc decedit Bonifacius. Si Procurator speciale mandatum afferat de jurando, admittendum esse, quamobrem tali casu Procurator duplex iuramentum calumniæ edere debet, vnum in animam Domini ex mandato eius, alterum in animam suam, & est id peculiare in iuramento calumniæ, teste Franco in cap. 2. n. 2. & 5. b. t. Nam in aliis iuramentis sufficit, si Procurator juret, in animam Domini ex mandato eius speciali. Excipe, nisi sit Syndicus, huius enim iuramentum in animam suam sufficit. Aliam exceptionem affert *Gailius l. 1.* Quod Procurator parti datus ex officio iudicis, calumniæ iuramentum, saltem quatenus ad iustitiam causæ refertur, præstare non cogatur. *Arg. Reg. 24. in 6.* quod quis mandato facit iudicis, dolo facere non videtur cum habeat parere necesse.

Quæritur, si Procurator generatim constitutus sit ad lites, cum mandato seu potestate jurandi in animam Domini, an admitti debeat. Negat *gl. magna hic*, & id de iure verum videtur, quia iuramentum calumniæ

requirit, vt causæ iustitiam determinatè cognoscat, atqui Dominus Procuratori generali dans mandatum jurandi de calumniâ in quibuscunque litibus, determinatè non censetur cognoscere iustitiâ causæ seu litis postea exorituræ, quare si causam iniquam esse appareat, excipere posset, quod mandatum jurandi indeterminatè datum, ad hanc causam iniquam extendere non voluerit, vt monet Bartolus, in cit. l. 2. §. Sin autem. n. 3. Nihilominus secundum consuetudinem tribunalium sufficere mandatum jurandi indeterminatum, non expressâ causâ seu lite, testatur *Joan. Andr. n. 1. Franc. n. 3.* Et hæc consuetudo saltem eâ ratione defenditur, quia si Dominus absens sit, & breui tempore ab eo mandatum jurandi in causa speciali haberi nequeat, tum ne excludatur Procurator generalis, introductum fuit, vt sufficiat mandatum jurandi generale, imò in tali casu sine mandato jurandi, Procuratorem admitti posse, præstito iuramento in propriâ duntaxat animam, arbitratur *Bartolus loco citato n. 5.* Videatur *Francus hic n. 4.*

TITVLVS VIII. DE DILATIONIBUS.

DILATIO dicitur concessio seu indultum temporis, intra quod aliquid agi possit, & est alia dilatio legalis, seu quæ datur à lege v. g. ad appellandum intra decendum c. *Quod ad consultationem. 15. De sent. & re iudic.* Alia conventionalis, quæ datur ex partium conventionem, v. g. ad solutionem faciendam. l. *Cedere. 213. ff. De verb. signif.* Alia denique judicialis, quæ datur à iudice in iudicio, & hæc ferme arbitraria est, seu iudicis arbitratu definienda, consideratâ tum loci distantia, tum causæ ac personarum qualitate, vt docet *Tancredus. l. 2. t. 18. Maranta p. 6. Memb. 2. act. 3. n. 15.* Tametsi enim in iure certa dilationum tempora statuta reperiantur, vt lege 1. *C. h. t.*

cap. 2. 3. q. 3. tamen à iudice moderari possunt, & secundum exigentiam causæ, longiores vel breuiores concedi, vt notat *gl. recepta. in cap. 1. h. t.* Dilationum judicialium variæ species sunt, nam aliæ sunt expectatoriae (aliàs citatoriae dicuntur) quæ dantur Reo absenti, vt ad iudicium veniat, de his agit in *Authent. qui semel. C. Quomodo & quando. cap. 1. h. t.* Aliæ sunt deliberatoriae, quæ Reo post oblatum libellum dantur, ad deliberandum, cedere, an contendere malit. c. 2. *h. t. Authent. auferatur. de litis contestatione.* vbi dicitur, has inducias 20. dierum esse; sed iudicem hoc tempus moderari posse, docet *Tancredus, lib. 2. t. 18.* Nam sicuti frustra protraheretur iudicium, si tanta temporis mora necessaria non esset, ita & vice versa,